

BAĞIMSIZLIK SONRASI AZERBAIJAN EĞİTİM SİSTEMİNİN SORUNLARINA İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ*

Rza MAMMADOV**

Könül ABASLI**

Özet

Eğitim çalışanlarının ulusal düzeyde nicel yönden önemli kabul edilecek büyüklükte olması beraberinde bazı uygulama sorunlarını ya da pedagojik sorunları ortaya çıkarabilmektedir. Büyük nicelikte insan kaynağı içeren bu örgütlerin içerisinde sorunların olması kaçınılmazdır. Bu nedenle eğitimdeki sorunlar üzerine yapılan çalışmalar güncelliğini korumakta ve araştırmacıların bu alana duydukları ilginin artmasına neden olmaktadır. Çünkü var olan sorunların belirlenmesi ve nitelikli eğitime sahip olunması için bu sorunlara çözüm üretilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada, Azerbaycan Cumhuriyeti Tahsil Nazırlığı'na bağlı ilköğretim, ortaokul ve liselerde görev yapan öğretmenlerin bağımsızlık sonrası Azerbaycan eğitim sisteminin sorunlarına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, nitel yöntemde tasarlanmış ve durum çalışmasıyla desenlenmiştir. Araştırmanın çalışma grubu Nahçıvan, Saatlı, Bakü ve Sumgayit illerinde 2016-2017 eğitim öğretim yılında görev yapan 110 öğretmenden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Katılımcılardan yazılı olarak, Azerbaycan eğitim sisteminde sorun gördükleri en önemli beş durumu gerekçeleri ile birlikte yazılı olarak açıklamaları istenmiştir. Verilerinin çözümlenmesinde betimsel yöntem kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, eğitim-öğretim kaynaklarının, okulun donanımlarının ve fiziki koşullarının (bina, derslikler) yetersiz oluşunun yanında, öğretmen maaşlarının düşüklüğü, öğrencilerin eğitim-öğretim sürecine ilgisizliği, öğrenci kazanımlarını ölçme yöntemlerinin eksikliği ve öğretmen niteliğinin düşüklüğü, Azerbaycan eğitim sisteminin başlıca sorunlarıdır. Sosyalist yönetim modelinden demokratik yapıya geçmenin oluşturduğu sosyal, ekonomik ve kültürel değişim, 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Azerbaycan'da, eğitime etki eden başlıca unsurlardır. Bu unsurların negatif etkilerinin halen devam etmekte olduğu gözlenmektedir. Sonuç olarak, Azerbaycan eğitim sisteminde büyük ölçekte bir nitelik sorununun olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, eğitim sistemi sorunları, öğretmen görüşleri

TEACHERS' VIEWS ON THE PROBLEMS OF AZERBAIJAN EDUCATION SYSTEM AFTER INDEPENDENCE

Abstract

It may reveal some implementation problems or pedagogical problems due to the fact that education workers are of quantitative magnitude at the national level. It is inevitable that there will be problems in these institutions which contain large amounts of human resources. Because, in order to identify the existing problems and to have a qualified education, a solution should be found for these problems.

In this study, it is aimed to determine the opinions of teachers working in primary, secondary and high schools affiliated to the Ministry of Education of Azerbaijan Republic, on the problems of post-independence Azerbaijani education system. The study was designed in a qualitative method and designed by case study. The study group of the study consisted of 110 teachers working in Nakhchivan, Saatli, Baku and Sumgayit cities in the 2016-2017 academic year. Survey technique was used as data collection tool. The participants were asked to explain the five most important problems in the Azerbaijani education system, with their reasons. Descriptive method was used to analyze the data. According to the findings, besides the inadequacy of educational resources, school facilities and physical conditions (buildings, classrooms); the lowness of teacher salaries, the lack of interest of students in the teaching-learning process, the deficiency of methods to measure student achievements and the incompetence of teachers are the main problems of the Azerbaijani education system. Social, economic and cultural change caused by the transition from the socialist administration model to a democratic administration structure are the main factors affecting education in Azerbaijan, which gained independence in 1991. The negative effects of these factors are still observed. In the light of the findings, it can be said that there is considerably a quality problem in the Azerbaijani education system.

Keywords: Azerbaijan, problems of education system, teacher views

* Bu araştırmanın özeti 9. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur. (Ordu, 11-14 Mayıs 2017)

** Dr., Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi, rza_mammadov@hotmail.com

** Dr., UNEC Business School, Azerbaycan, konulabasli@gmail.com

Giriş

Kafkasya Bölgesi'nin güneydoğusunda ve Hazar denizinin batısında yer alan bir ülke olarak Azerbaycan, kuzeyden Rusya Federasyonu ile kuzeybatısında Gürcistan, batısında Ermenistan, güneyinde İran ve güneybatısında ise Türkiye ile komşudur. 28 Mayıs 1918 tarihinde Tiflis'te Azerbaycan Milli Şurası Azerbaycan'ın devlet bağımsızlığı hakkında "İstiklal Beyannamesi" kabul edilmiş ve bununla da Azerbaycan milletinin varlığı dünyaya beyan edilmiştir. Bu hukuki ve siyasi belgede bağımsız Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilan edilmiş, onun hâkimiyetinin şamil olduğu arazinin hudutları belirlenmiş, aynı zamanda devletin önemli faaliyet prensipleri açıklanmıştır (İsgenderov, 2015). Cumhuriyetin kuruluşu, devletin tüm alanlarında olduğu gibi eğitim alanında da önemli ölçüde hissedilmiş ve dönemin eğitimine milli ve manevi değerler getirilmeye başlanmıştır. Eğitimle bağlı olarak Halk Maarifi ve İtikat Nazırlığı kurulmuş ve Bakanlar Kurulu'nun 30 Haziran 1918 tarihindeki kararıyla üç şubeden (umumi orta tahsil, ali ve orta ihtisas tahsili, meslek okulları) oluşan yapı onaylanmıştır (Balayev, 1993, akt. Mammadov, 2008: 21). Fakat Azerbaycan devletinin varlığı uzun sürmemiştir. 23 ay yaşayan Azerbaycan Halk Cumhuriyeti 28 Nisan 1920'de Bolşevik orduları tarafından işgal edilerek Sovyet Cumhuriyeti'nin egemenliği altına geçmiş ve Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (ASSC) olarak varlığını sürdürmüştür. (İsgenderov, 2015).

ASSC Bakanlar Kurulu'nun 28 Nisan 1920 tarihinde 1 numaralı fermanıyla Halk Maarifi ve İtikat Nazırlığı "Halk Maarif Komiserliği" adıyla yeniden düzenlenmiş ve ülkedeki tüm eğitim kurumları onun kapsamına dâhil edilmiştir (<http://www.azerbaijans.com>). Azerbaycan Yüksek Sovyet'i 1925 yılında 1 Mayıs tarihinde bir kararname çıkarmıştır. Kararnamede o dönemlerde geçerli olan Arap alfabesini kaldırmış ve bunun yerine Latin alfabesine geçilmesi sağlanmıştır. Fakat 1928 yılında Türkiye'de Latin alfabesinin kabul edilmesiyle birlikte Sovyetler Birliği bu kez de Azerbaycan'da Latin alfabesinin kullanımını kaldırmış ve bunun yerine Kiril alfabesini getirmiştir (Oğan, 1992: 23). 1959-1988 arasında eğitimle ilgili Azerbaycan'da iki bakanlık (Halk Maarifi Nazırlığı ve Ali ve Orta İhtisas Eğitim Nazırlığı) ve bir komite (Devlet Teknik Meslek Eğitim Komitesi) faaliyet göstermiştir. 1988 yılında ASSC Bakanlar Sovyet'inin kararıyla her üç kurum feshedilmiş ve onların temelinde Halk Tahsil Nazırlığı yaratılmış, onun yapısı onaylanmıştır (<http://www.azerbaijans.com>).

Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği'nin dağılmasıyla Azerbaycan Cumhuriyeti 30 Ekim 1991'de resmi olarak bağımsızlığını ilan etmiştir. 70 sene boyunca tek bir ideolojik sistem üzerine kurulan ve merkezden yönetilen bir eğitim sisteminin değişimi hiç de kolay olmamıştır. Azerbaycan halkı sosyal yapıdan demokratik yapıya geçtiğinden dolayı eğitim de Sovyet ideolojisinden çıkarak evrensel karakter almaya başlamıştır. Bu zor ama gerekli bir süreçti. Bunun için ilk olarak yeni eğitim sisteminin teorisi, felsefesi, eğitim alanında devlet siyasetinin önemli istikametleri, kavramsal düzenlemeleri, faaliyet prensipleri ve eğitimin içeriği, amaç ve yapısının belirlenmesi gerekmektedir. Sovyetlerin çöküşü eğitim ve öğretim programlarında, ders kitaplarında değişikliklerin yapılmasını gerekli kılmıştı. Aynı zamanda Kiril alfabesinde yazılan tüm ders kitaplarının Latin alfabesiyle basılması gerekmektedir. Tüm bunların yanı sıra ülkenin yeni bağımsızlık kazanması, ekonomik sorunlar işlerin hızını olumsuz etkilemekteydi (Gezenferoğlu, 2010; Mammadov, 2008: 23).

Bağımsızlık sonrası 3 Eylül 1993 tarihinde Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın fermanıyla Halk Tahsil Nazırlığının ismi değiştirilerek Tahsil Nazırlığı (Eğitim Bakanlığı) olarak isimlendirilmiş ve bu isim günümüzde de kullanılmaktadır. Bağımsız Azerbaycan'ın 12 Kasım 1995 yılında kabul ettiği Anayasa'nın 42.maddesinde eğitim hukukuyla ilgili bilgiler yer almıştır. Bu madde beş başlık altında açıklanmıştır. Bunlar; "Her bir vatandaşın eğitim alma hakkı vardır; Devlet parasız, zorunlu umumi orta tahsil almak hakkını temin eder; Eğitim sistemi devletin denetimindedir; Maddi duruma bakmaksızın devlet özel yetenekli şahısların eğitimlerini devam ettirmelerini temin etmektedir; Devlet eğitimin asgari standartlarını belirlemektedir" şeklinde ifade edilmiştir (Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, 1995).

Bağımsızlık sonrası Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Sistemi 1992 yılında kabul edilmiş 324 numaralı “Azerbaycan Cumhuriyeti Tahsil Kanunu’yla” düzenlenmiştir. Bu kanun Azerbaycan Cumhurbaşkanınının 19 Haziran 2009 tarihinde 833-IIIQ numaralı fermanı ile yeniden biçimlendirilmiştir. “Tahsil Hakkında” Azerbaycan Cumhuriyeti Kanun’una göre eğitim sistemleştirilmiş bilgi, beceri ve alışkanlıkların benimsenmesi süreci ve onun sonucu olarak açıklanmaktadır. Eğitim aynı zamanda malum olan bilgilerin geniş kitlelere veya amaca bağlı olarak toplumdaki belirli gruplara öğretmek için düzenlenmiş olan geniş çaplı sosyal bir süreçtir (Paşayev ve Rüstemov, 2007).“Tahsil Hakkında” Azerbaycan Cumhuriyeti Kanun’unun 4. Maddesinde eğitimin genel amaçları; Azerbaycan devleti karşısında kendi sorumluluğunu anlayan, halkın milli geleneklerine ve demokrasi prensiplerine, insan haklarına ve özgürlüklerine saygı gösteren, vatanseverlik ve Azerbaycanlılık düşüncelerine sadık olan, özgür ve yaratıcı düşünen vatandaş ve birey yetiştirmek; milli manevi ve evrensel değerleri koruyan ve geliştiren, geniş dünya görüşüne sahip olan teşebbüsleri ve yenilikleri değerlendirmeyi beceren, teorik ve pratik bilgilere sahip olan modern düşünceli ve rekabet kabiliyetli uzman kadrolar hazırlamak; sistemleştirilmiş bilgi, beceri ve alışkanlıkların benimsetilmesini ve ihtisasın daim artırılmasını temin etmek, eğitim alanları sosyal hayata ve verimli emek faaliyetine hazırlamak şekilde açıklanmıştır (Tahsil Hakkında Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu, 2009).

Bugün Azerbaycan’da eğitim stratejik önem arz eden, toplumun ve genel olarak devletin gelişmesinde etkili olan, gelişimin temelini oluşturan bir faaliyet alanı olduğu kabul edilmektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti’nde eğitim sistemi demokratik olmanın yanı sıra lâik özelliğe sahiptir. Millî ve uluslararası değerler eğitim sisteminin temelini oluşturmaktadır (Ağamalyev, 1999). Bağımsızlık sonrası Azerbaycan devleti kendi özgür eğitim siyasetini hayata geçirmek için ilkin reformların yapılması sürecine 1999 yılında başlamıştır. 15 Haziran 1999’da Azerbaycan Cumhurbaşkanı “Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Alanında Reform Programı”nın kabul edilmesi hakkında ferman vermiştir. Bu program cumhurbaşkanınının 30 Mart 1998 yılında imzaladığı fermanla onaylanmış Devlet Komisyonu tarafından hazırlanmış ve Dünya Bankası da bu işe katılmıştır. Reform programınının giriş kısmında bağımsızlığın zor yollarıyla ilerleyen Azerbaycan’ın tüm alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da büyük görevleri yerine getirmek zorunluluğunun olduğu belirtilmiş, ülkede başlayan reform harekâtı çerçevesinde eğitim alanında da önemli değişikliklerin, yeniliklerin hayata geçirilmesinin önemli bir talep olduğu ifade edilmiştir (Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Alanında Reform Programı, 1999; Gezenferoğlu, 2010).

Bağımsızlık sonrası sosyalist yapıdan piyasa ekonomisine geçiş sürecinde her bir alanda olduğu gibi eğitim alanında da köklü değişimlere ihtiyaç vardı. Ancak Karabağ savaşı, ekonomik sıkıntılar bu reformun gerçekleşmesinde büyük engel teşkil ediyordu. Bu engellere rağmen köklü değişimler için çalışmalar başlatıldı ve 1999 yılında Dünya Bankası’ndan kredi alınarak reform programı uygulanmaya başlandı. Reform programı ortaöğretim olarak ifade edilen 1-11. sınıfları kapsamakta ve üç aşamalı olarak yürütülmekteydi. 1999-2002 yılları arasındaki ilk aşamada çeşitli ülkelerin eğitim sistemleri yerinde incelenerek raporlar hazırlanmalıydı. 2000-2003 yılları arasındaki ikinci aşamada gerekli alt yapının oluşturulması ve pilot uygulaması olarak belirlenmiştir. 2004 sonrası ise uygulama sonuçlarının değerlendirilmesi ve ülke geneline yayılması aşaması olarak planlanmıştır (Merdanov, 1999). Dünya Bankası’nın destek programı çerçevesinde makro açıdan yeni müfredatın gelişimi, öğretmenlerin hizmet içi eğitimi, eğitim niteliğini iyileştirmek amacıyla uluslararası öğrenci becerilerini ölçen uluslararası sınavlara (PISA, TIMSS) katılım ve raporlar doğrultusunda programların hazırlanması, stratejik analiz, planlama konusunda yönetimin desteklenmesi ve finansal yönetim çalışmaları planlanmıştır. Okullar düzeyinde ise okul kütüphanelerinin zenginleştirilmesi, 3-6 yaş çocuklar için okulöncesi müfredatın geliştirilmesi, 5 yaşındaki

çocuklar için okula hazırlık programlarının geliştirilmesi ve ebeveyn katılımı için teşvikler sağlanması planlanmıştır (Dünya Bankası, 2017).

Literatür

Bu araştırma Azerbaycan eğitim sisteminin sorunlarını ele aldığından dolayı ilgili çalışmalar kısmında Azerbaycan eğitim sistemi özelinde ulusal ve uluslararası çalışmalara yer verilmiştir. Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan, Ermenistan'ın haksız toprak iddiaları nedeniyle savaşa sürüklendi ve Karabağ savaşı sonucu topraklarının %20'sini kaybetti. Savaşın etkisi eğitimde de büyük oranda hissedildi.

Karabağ savaşı sonucu kendi yaşam bölgelerinden göç etmek zorunda kalan gençler okullarından ayrılmak zorunda kalmıştır. Aynı zamanda iç göç nedeniyle Karabağ bölgesinden ayrılan aileler diğer bölgelerdeki okulları mesken olarak kullanmak zorunda kalmıştır. Bu zorunluluk o bölgedeki okulların eğitim verme imkanını kısıtlamıştır. Böylece ulusal düzeyde eğitim alanında sorunların çoğalmasına sebebiyet vermiştir (Johnson, 2004; Mammadov, 2008; UNESCO, 1997).

Sovyet yönetim sisteminden piyasa ekonomisine geçişi hedefleyen Azerbaycan'da bağımsızlık sonrası yaşanan ekonomik sıkıntılar eğitimi etkileyen en önemli faktörlerden biri olarak değerlendirilmiştir. Özellikle bağımsızlığın ilk yıllarındaki yüksek enflasyon ve bütçe yetersizliği eğitime ayrılan kaynağı kısıtlamıştır. Finansman yetersizliği nedeniyle okulların altyapı, donanımsal yetersizlikleri, öğretmen maaşlarının düşük olması ve bilgi iletişim teknolojilerindeki yetersizlik eğitimde niteliksiz eğitimin sunulmasına sebep olmuştur (Lepisto, 2004; Mammadov, 2008; Slova, Johnson ve Heyneman, 2007; Topuz, 2011; Ulaş, 2007; UNESCO, 1997; UNICEF, 2001).

Finansman kaynağının yetersiz olmasının yanı sıra ayrılan bütçenin eğitim sorunlarını çözüme yolunda doğru harcanmaması (Lepisto, 2004; UNICEF, 2001) ve Bakanlıklar arası iletişimdeki bürokratik engeller nedeniyle ayrılan kaynağın harcama yapacak kuruma ulaşmaması (Johnson, 2004) diğer bir sorun olarak ele alınmaktadır. Nitekim Lepisto ve Kazimzade (2008) tarafından yapılan çalışma bulgularına göre, eğitimin en büyük sorunu finansal yetersizliktir. Ebeveynler bu soruna çözüm amacıyla resmi olmayan ödemeler sağlamaktadır. Bu ödemeler Azerbaycan eğitim sisteminde yapısal bir problem olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda bu etkileşim sonucu eğitim sisteminde yolsuzluk doğmaktadır (Johnson, 2004; Slova, Johnson ve Heyneman, 2007; Topuz, 2011).

Ülkede yaşanan sosyo-ekonomik sorunlar nedeniyle ve nitelikli bireylerin yeterli gelire ulaşamamasından dolayı yaşanan beyin göçü ülkedeki eğitime yansıyan bir diğer negatif olgudur. Bu beyin göçü nedeniyle ulusal düzeyde beşerî sermayenin gelişimi olumsuz yönde etkilenmektedir (Zulfugarov vd., 2007). Böylece öğretmen ve öğretmenlerin mesleki açıdan yetersizliği de ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda Sovyet ideolojisi temelinde eğitim almış öğretmenler bağımsızlık sonrası dünyaya açılma ve güncel bilgilerin takibi konusunda da yetersiz kalmaktadır. Böylece eğitimcilerin bilgi düzeyi toplumun sosyal, bilimsel teknolojik ve kültürel gelişimi destekleyecek düzeye ulaşmamaktadır (Aliyeva, 2015; Mammadov, 2008; Topuz, 2011).

Okul yönetiminin görev tanımları hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması ve güncel değişimleri takip etmemesi nedeniyle eğitim sisteminde yaşanan bir diğer sorun da idari yetersizliktir. Özellikle siyasi isteksizlik, okul yönetimindeki yönetim anlayışının merkezîyetçi yapıyı devam ettirme isteği hiyerarşi bozukluğuna neden olmaktadır. Tüm bunlar okulun ihtiyaçlarının doğru şekilde belirlenmesine engel olmaktadır (Johnson, 2004; Lepisto, 2004; Slova, Johnson ve Heyneman, 2007; Ulaş, 2007).

Diğer taraftan müfredatın anlaşılabilir şekilde tanımlanmaması (UNICEF, 2013), müfredatta var olan kitapların yetersizliği (Mammadov, 2008), yazılan kitapların dilinin ağır

olması (Ulaş, 2007) diğer eğitim sorunları olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra ezbere dayalı eğitim ve öğrencinin bilgi düzeyini ölçmeyen ölçme ve değerlendirme yönteminin varlığı (Ulaş, 2007), ebeveynlerin eğitim-öğretim sürecine katılımındaki isteksizliği, öğrenci öğretmen ilişkilerinin zayıf olması (UNICEF, 2013) ve kız çocuklarının giderek eğitimden uzaklaşması (UNICEF, 2001) eğitim sisteminde güncelliğini koruyan sorunlar olarak betimlenmiştir

Araştırmanın Önemi ve Amacı

Günümüzde Azerbaycan eğitim sistemi içerisinde tüm kademelerde kayıtlı 4438 okul, 155940 öğretmen ve 1520186 öğrenci yer almaktadır (Azerbaycan Devlet İstatistik Kurumu, 2018). Bu sistemin geliştirilmesi, var olan eksikliklerin giderilmesi, sorunların çözülmesi için çeşitli düzenlemeler yapılmasına rağmen eğitim sisteminde hâlâ sorunların olduğu söylenebilir. Bu açıdan eğitim sisteminin önemli paydaşlarından biri olan öğretmenlerin sistemin sorunlarına yönelik görüşlerinin ortaya çıkarılmasının kayda değer olduğu düşünülmektedir. Çünkü alan yazın incelemelerinde Azerbaycan eğitim sisteminin sorunlarına odaklanan ve bütüncül olarak değerlendiren, aynı zamanda eğitim sisteminin sorunlarına ilişkin öğretmen görüşlerini inceleyen herhangi bir çalışma bulgusuna rastlanmamıştır. Dolayısıyla sistemin sorunlarını öğretmen görüşlerine göre ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmanın alan yazında hissedilen bu eksikliğin giderilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda çalışmanın amacı eğitim sistemi içinde hizmet veren öğretmenlerin bağımsızlık sonrası ülkenin eğitim sisteminde var olan sorunlara ilişkin görüşlerinin ortaya çıkarmaktır.

Yöntem

Bağımsızlık sonrası Azerbaycan eğitim sisteminin sorunlarına ilişkin öğretmen görüşlerinin belirlenmesini amaç edinen çalışma nitel araştırma yönteminin durum yaklaşımıyla şekillendirilmiştir. Nitel araştırma yöntemiyle çalışmada ifade edilen problem durumunun doğal ortamında ve bütüncül bir yaklaşımla algıların tümevarımcı bir analize ortaya konması sağlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2015: 45). Burada durum; kişi, grup organizasyon veya bir olay olarak sınırları tanımlanan sistemdir. Sistem paydaşları arasında ilişkileri içeren bütüncül bir kavramdır (Christensen, Johnson ve Turner, 2015: 416). Durum çalışmasının üstün tarafı çalışmada ifade edilen amacın gerçek yaşam sınırları içerisinde araştırılmasıdır (Yin, 1984: 23). Aynı zamanda durum çalışması ile araştırma problemi ile ilgili özelleştirilmiş bir durum değil genel bir durumun belirlenmesi hedeflenir (Christensen, Johnson ve Turner, 2015: 417). Bu çalışmada da Azerbaycan eğitim sisteminin bir durum olarak ele almak ve eğitim sürecinin önemli paydaşı olan öğretmen görüşleri esasında analiz ederek derinlemesine bulgular elde edilmesi hedeflenmiştir.

Katılımcılar

Araştırmanın çalışma grubunu, 2016-2017 eğitim öğretim yılında Azerbaycan'ın Bakü, Nahçıvan, Saatlı ve Sumgayıt illerinde öğretmen olarak görev yapan 110 öğretmen oluşturmaktadır. Eğitim sisteminin sorunlarının farklı ve özgün boyutlarını belirlemek amacıyla maksimum çeşitlilik örnekleme tekniği tercih edilmiştir. Çünkü maksimum çeşitlilik örneklemeyle araştırmanın ifade edilen problemiyle ilgili çeşitlilik gösteren durumlar esasında ortak olguların varlığını bulmak ve bu çeşitlilik ile araştırma probleminin maksimum olabilir boyutlarını belirlemek hedeflenir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 137). Böylece bu çalışmada da eğitim sistemi sorunlarına ilişkin zengin ve doyurucu bilgiler elde edilmesi amacı için öğretmen seçiminde maksimum çeşitlilik örnekleme uygun görülmüştür. Katılımcılara ilişkin demografik bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Öğretmenlerin Demografik Özellikleri

Değişken		N	%
Cinsiyet	Kadın	66	60
	Erkek	44	40
Yaş	21-30 yaş	29	26.4
	31-40 yaş	27	24.6
	41-50 yaş	16	14.5
	51-60 yaş	34	30.9
	61 ve üzeri yaş	4	3.6
Eğitim düzeyi	Ön lisans	13	11.8
	Lisans	88	80
	Yüksek lisans	9	8.2
Mesleki kıdem	1-10 yıl	37	33.6
	11-20 yıl	20	18.2
	21-30 yıl	33	27.3
	31-40 yıl	17	15.4
	41 ve üzeri yıl	6	5.5
Branş	Sınıf Öğretmeni	22	20
	İngilizce	17	15.5
	Matematik	14	12.8
	Dil ve Edebiyat	9	8.2
	Fizik	9	8.2
	Tarih	8	7.3
	Rusça	7	6.4
	Biyoloji	6	5.4
	Coğrafya	6	5.4
	Kimya	5	4.5
	Psikoloji	4	3.6
Beden eğitimi	3	2.7	

Tablo 1'den görüldüğü üzere katılımcı öğretmenlerin 66'sı (%60) kadın, 44'ü erkektir (%40). Yaş açısından değerlendirildiğinde, 21-30 yaş arası öğretmen sayısı 29 (%26,4), 31-40 yaş arası öğretmen sayısı 27 (%24,6), 41-50 yaş arası öğretmen sayısı 16 (%14,5), 51-60 yaş arası öğretmen sayısı 34 (%30,9) ve 61 yaş ve üzeri olan öğretmen sayısı 4'dür (%3,6). Katılımcı öğretmenlerin 13'ü (%11,8) ön lisans, 88'i lisans (%80) ve 9'u ise (%8,2) yüksek lisans mezunudur. Mesleki kıdem açısından değerlendirildiğinde, 37 öğretmen (%33,6) 1-10 yıl arası, 20 öğretmen 11-20 arası (%18,2), 33 öğretmen 21-30 yıl arası (%27,3), 17 öğretmen 31-40 yıl arası (%15,4) ve son olarak 6 öğretmen (%5,5) ise 40 yıl ve üzeri mesleki kıdeme sahiptir. Öğretmenlerin branşlarına bakıldığında; 22 öğretmen (%20) sınıf öğretmeni, 17 öğretmen (%15,5) İngilizce, 14 öğretmen (%12,8) matematik, 9 öğretmen (%8,2) Azerbaycan dili ve Edebiyatı, 9 öğretmen (%8,2) Fizik, 8 öğretmen (%7,3) Tarih, 7 öğretmen (%6,4) Rusça, 6 öğretmen (%5,4) Biyoloji, 6 öğretmen (%5,4) Coğrafya, 5 öğretmen (%4,5) Kimya, 4 öğretmen (%3,6) Rehber öğretmen, 3 öğretmen (%2,7) ise Beden eğitimi öğretmeni olarak çalışmaktadır.

Veri Toplanması

Verilerin toplanmasında anket tekniği kullanılmıştır. Anket iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda tam yapılandırılmış sorular ile katılımcıların demografik bilgiler istenmiştir. İkinci kısımda ise yapılandırılmamış anket uygulanmıştır. Bu kısımda katılımcılardan yazılı olarak, Azerbaycan eğitim sisteminde sorun olarak gördükleri en önemli beş sorunu belirtmeleri ve gerekçeleri ile birlikte açıklamaları istenmiştir.

Veri Analizi

Araştırma sonucu toplanan veriler, içerik ve betimleme yolu ile tümevarım analizi yapılmıştır. Bu analizle elde edilen verilerdeki kavram ve aralındaki ilişkiyi belirlemek için

yapılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek 2013: 253). Verilerin analizinde ilk aşamada, elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Daha sonra yazarlar tarafından birbirinden bağımsız olarak veriler kodlanmıştır. Ardından frekans ve yüzde değerler oluşturulmuştur. Süreç sonunda ise belirlenen sorunlar temelinde doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlilik

Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için yazarlar tarafından ayrı ayrılıkta oluşturulan kodlamalarda Güvenirlilik= Görüş Birliği / Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı x 100 formülü uygulanmıştır (Miles ve Huberman, 1994). Uyuşum yüzdesi %86 olarak elde edilmiştir. Aynı zamanda bulgular araştırmacılar tarafından yorumlanmadan verilmiştir. Bunun yanı sıra araştırma metninde araştırma süreci detaylı olarak ele alınmıştır. Araştırmanın geçerliğini sağlamak için araştırmaya katılan öğretmenlerin gerçek bilgilere yer vermesi açısından özel alanlarına müdahale edilmemiştir ve kişisel bilgileri talep edilmemiştir. Bunun yanı sıra, elde edilen verilerde kategoriler arası bütünlük sağlanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde öğretmenlerin çalışma hayatı ve Azerbaycan eğitim sisteminin sorunlarına ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Eğitim sisteminin sorunları ilişkin 45 problemten oluşan genel bir tablo oluşturulmuştur. Daha sonra eğitim sorunlarının frekans dağılımı yüksek olan temalar doğrudan alıntılarla sunulmuştur. Doğrudan alıntılarda katılımcı görüşleri Ö1, Ö2, Ö3, ... kısaltmasıyla verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmenlerin Eğitim Sisteminin Sorunlarına İlişkin Görüşleri

No	Sorunlar	f	%
1	Eğitim-öğretim kaynaklarının yetersizliği	21	9,2
2	Okulun donanımsal, fiziki (bina, yapı) yetersizliği	18	7,9
3	Öğretmen maaşlarının az olması	15	6,6
4	Öğrencilerin öğretim sürecine ilgisinin azalması	14	6,1
5	Öğrenci kazanımını ölçme yönteminin yanlış olması	13	5,7
6	Öğretmen niteliğinin düşük olması	12	5,3
7	Uygulanan eğitim programının kendisinden doğan sorunlar	11	4,8
8	Dersin kapsam olarak öğrenci yaşına uygun hazırlanmaması	9	3,9
9	Kitapların derslerin içeriğini anlatmada yetersiz kalması	8	3,5
10	Ders konularının günlük hayatla bağlantılı olmaması	8	3,5
11	Öğretmen-öğrenci ilişkisindeki sorunlar	7	3,1
12	İşe alımlarda kayırmacılık yapılması	6	2,6
13	Okul-aile ilişkilerinde yaşanan sorunlar	6	2,6
14	Veli-öğrenci ilişkisinden doğan sorunlar	6	2,6
15	Öğrencilerin aşırı internet kullanımı	5	2,2
16	Öğretmenlerin sosyal medya kullanımına çok zaman harcaması	5	2,2
17	Ders saatlerinin az olması	5	2,2
18	Eğitim sisteminde parasal problemler	4	1,9
19	Nitelikli öğretmenlere değer verilmemesi	4	1,9
20	Hizmet içi eğitimlerin düzenlenmemesi	4	1,9
21	Öğretmen mesleğinin hukuksal sorunlar	4	1,9
22	Değerlendirme ve hesap verebilirliğin olmaması	3	1,3
23	Ders kitaplarında bilimsel hataların olması	3	1,3
24	Derslerin pratik uygulamalarının olmaması	3	1,3
25	Öğretmenlerin mesleğe yönelik ilgisizliği	3	1,3
26	Sınıfın fiziki donanımının yetersiz olması	3	1,3
27	Öğrencilerin derslere olan devamsızlığının çoğalması	3	1,3

28	Öğretmenin plan/yazı tutma yükünün çoğaltılması	3	1,3
29	Kitaplarda konulara ilişkin ödevlerin miktarındaki eksiklikler	2	0,9
30	Aday öğretmenlere günün şartlarına uygun eğitim verilmemesi	2	0,9
31	Eğitim programının toplumsal ihtiyaç doğrultusunda planlanmaması	2	0,9
32	Eğitim teknolojilerinin yetersiz olması	2	0,9
33	Elektron kaynaklarının az olması	2	0,9
34	Öğrencileri okul kurallarına uymaması	1	0,4
35	Aile içi sorunları öğrencilere yansıtılması	1	0,4
36	Kız çocukların eğitimden uzaklaştırılması	1	0,4
37	Klasik eserlerin okunmaması	1	0,4
38	Konuların öğrencilerin ilgisini çekecek şekilde ele alınmaması	1	0,4
39	Ders konularında sıralama hatasının olması	1	0,4
40	Eğitim harcamaları adıyla bütçeden gereksiz harcamaların yapılması	1	0,4
41	İlkokullarda sınav uygulamasının olması	1	0,4
42	Rehber öğretmenlerinin olmaması	1	0,4
43	Eğitim kaynaklarında durmadan değişiklik yapılması	1	0,4
44	Öğretmenlerin mesleki yetersiz yetiştirilmesi	1	0,4
45	Öğretim yılının uzun olması	1	0,4
TOPLAM		228	100

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin Azerbaycan eğitim sisteminde en fazla; eğitim-öğretim kaynaklarının yetersizliğini, okulun donanımsal, fiziki (bina, yapı) yetersizliği, öğretmen maaşlarının az olmasını, öğrencilerin öğretim sürecine ilgisinin azalmasını, öğrenci kazanımını ölçme yönteminin eksikliğini, öğretmen niteliğinin düşük olmasını, uygulanan eğitim programının kendisinden doğan problemleri, dersin kapsam olarak öğrenci yaşına uygun hazırlanmamasını sorun olarak algıladıkları görülmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlere göre, Azerbaycan eğitim sistemi içerisindeki sorunların başında (N=21) eğitim öğretim kaynaklarının yetersiz olması sorunu gelmektedir. Öğretmenler özellikle eğitim kaynaklarının, eğitimciler tarafından hazırlanmadığını, içerik olarak günümüz dünyasına uygun olmadığını ifade etmektedirler. Bu konuda Ö45 “İlköğretim ders kaynaklarında metinlerin uzun olması öğrencilerin cümleleri kavramamasına neden olmakta, Azerbaycan dilinin yapısı hakkında verilen tanımlar bilgi içermemekte, aksine öğrencinin algısında karışıklığa neden olmaktadır. Öğretmen başka kaynaklar kullanmazsa öğrencinin bilgi düzeyi aşağı olacaktır” şeklinde düşünmektedir. Bir başka öğretmen Ö57, “Matematik kitaplarında teoriler ispatsız verilmektedir”, Ö73 “Ders kitaplarında ödevlerin dili çok karmaşıktır. Bazı problem cümlelerini ben bile anlamakta zorluk yaşıyorum. Ev ödevlerini öğrenciler çoğu zaman yapamamaktadırlar. Ayrıca kitabın sonunda ödevlerin verilen cevapları bile yanlıştır” şeklinde ifadesiyle eğitim kaynaklarını eğitim programları ve öğretim alanındaki uzmanlar tarafından değil de alanla ilgisi olmayan kişiler tarafından hazırlandığını ileri sürmektedirler.

Azerbaycan eğitim sisteminde öğretmenlerin belirttikleri sorunlardan bir diğeri de (N=18), okulun donanımsal yetersizliğidir. Bu kapsamda Ö3 “okulumuzda fizik, kimya laboratuvarları yoktur. Okulda pergel bile yoktur” şeklinde ifade etmektedir. Ö26 “okulumuz donanımsal olarak yetersizdir. Tamir değil, yerine yeni okul yapılması gereken durumdadır. Sınıf kapıları kırık, camlar yok, kışın ısıtamıyoruz. Öğrenciler de kışın okulda hastalandıkları için velileri okula göndermiyor” şeklinde ifade ederek durumun ciddiyetini anlatmak istemektedir. Ö61 “Bir insana teorik bilgiler ne kadar gerekliyse, pratik de o kadar önemlidir. Beden eğitimi hocasıyım ancak spor salonumuz yoktur. Sınıflarda öğrencilere sadece teorik bilgiler veriyorum. Bahçede bazen top oynuyorlar. Topu kendileri getiriyor, okulda top bile yoktur” ifadesini belirterek aynı zamanda okulların teorik bilgi verme yeri olmadığını hayatta bağdaşması gerektiği konusuna dikkat çekmektedir.

Eğitim sisteminde en çok dile getirilen sorunlardan bir başkası (N=15) öğretmen maaşlarının az olmasıdır. Ö1 “aldığım maaş bekâr olmama rağmen kendi ihtiyaçlarımı ödemiyor. Bu maaşla aile geçindirmek imkânsızdır.” Bir başka öğretmen, Ö4 “maaşlar çok azdır. Bu nedenle evimi, ailemi geçindirmek için başka işler de yapıyorum. Bu da öğretmenlik işime engel olabiliyor.” Ö8 “öğretmenin maaşı onun ders saatine uygun hesaplanmıyor. Tam maaş için ders yükümüzün 18 saat olması gerekiyor. Ben de coğrafya öğretmeniyim. Ancak 5. sınıftan 11. sınıfa kadar coğrafya dersi için toplamda 11 saat ayrılmaktadır. Ayrıca okulumuzda öğretmen sayısı da çoktur. Başka iş yaparsam öğretmenliği de maaş karşılığı iş olarak göreceğim ve öğrencilere iyi bir eğitim veremeyeceğim, maaş konusunun mutlaka devlet düzeyinde ele alınması gerekmektedir” şeklinde ifade ederek öğretmenlerin geçim sıkıntısı yaşadıklarını gerekçeleriyle açıklamış ve bu sorun düzenlenmezse olabilecek durumları belirtmiştir.

Bağımsızlık sonrası Azerbaycan eğitim sistemine ilişkin öğretmenler (N=14), öğrencilerin derse ilgisinin azalmasını bir başka sorun olarak belirtmişlerdir. Ö9 olarak kodlanmış öğretmene göre, “Bilgi çağını yaşadığımız bu günlerde, öğrenciler derse gelmek yerine tüm zamanlarını telefon ve internet başında sosyal medyada geçirmek istiyorlar. Özellikle okula telefon getiren öğrenciler ders dinleme yerine telefonları ile oynamaktadırlar. Öğrencilerin derse ilgisi aşırı derece düşmektedir. İnternet kullanımı, tüm zamanlarını alıyor.” Ö11 sorunu “öğrencilerimden; derste öğreneceklerimi internetten öğreniyorum. Bu nedenle okulu gereksiz buluyorum diyenler vardı” şeklinde ifade etmiştir. Ö109 “Öğrencilerin okuma isteği yoktur. Çünkü eğitim aldıktan sonra ihtisasa uygun işin bulunamaması, maaşların düşük olmasını her kesten duyuyorlar. Bu da onları eğitilmiş insan olmak isteği yerine, iş hayatına atılmayı, ticarete atılmayı yeğliyorlar” şeklinde ifade ederek, öğrencilerin derse olan ilgisinin azalmasını gerekçelendirmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin 13’ne göre bir diğer sorun öğrencilerin kazanımını, derse kavrama düzeyini ölçme yönteminin yanlış olmasıdır. Ö21 “Öğrencilere teorik bilgiler veriyoruz. Ardından ezberlemesini ve sınava girip doğru seçeneği yazmasını istiyoruz. Bu öğrenciye bir şey katmıyor. Onun bilgisini ölçmüyor. Sadece ezberleme düzeyi nedir onu belirliyor” şeklinde ifade etmiştir. Ö37 Öğrencileri hayata hazırlamıyoruz. Günlük hayatı bir şekilde yaşaması için çalışıyoruz. Yani hayatla bağdaşan bilgi verilmediği gibi, onların bilgilerinin ölçülecek test sistemi de bir şey katmıyor. Bazı üst sınıflarda sözlü sınavlar yapılsa da ders kavrama düzeyini ölçmede yetersizdir. Bir şekilde okuldan mezun oluyor, üniversite sınavını kazanamıyor, iş için girdiyi sınavlardan iyi puan toplayamıyor. Çünkü bilgi ölçme teknikleri düzeylere göre bir-birinden farklılaşmakta ve tamamlayıcı değildirler” şeklinde ifade ederek, öğrencilerin bilgi düzeylerini ölçme tekniklerinin sorun teşkil ettiğini ve onları gelecek hayata hazırlamada, yaşam-egitim ilişkisini kurmada etkisiz kaldığını gerekçeleri ile belirtmiştir.

Öğretmen görüşlerine göre eğitim sisteminde sorunlardan biri de öğretmen niteliğinin düşük olmasıdır. Ö28 “özellikle genç öğretmenlerin alan bilgileri çok düşüktür ve çağdaş dönemin eğitimin amaçlarıyla bağdaşmamaktadır. Bu konuda bakanlık da bir şeyler yapmıyor” şeklinde belirtmiştir. Ö46 “Öğretmen maaşının az olması nedeniyle bilgili kişiler başka işlerle uğraşmaya yöneliyorlar. Düşünün sınıf öğretmeni mezunu ancak esnafılık yapıyor. Bundan başka diploması varsa zaten eğitilmiştir düşüncesiyle bakanlık kontrol sağlamıyor” şeklinde fikir bildirmiştir. Ö67 “Okulumuzda erkek öğretmen yoktur. Çünkü erkekler ticari işler ile uğraşıyorlar ve haklıdırlar. Nedeni, öğretmen maaşlarının düşük olmasıdır. Onlar da ailelerini geçindirmek için buna mecburdurlar” biçiminde düşüncesine yer vermiştir.

Eğitim sistemine yönelik sorunlara ilişkin öğretmenlerin 11’i hali hazırda uygulanan eğitim sisteminin kendisini sorun olarak gördüklerini açıklamıştır. Özellikle eğitim camiasında kıdemi çok olan öğretmenler bu konuda fikir bildirmişlerdir. Ö33 “Kurikulum diye bir sistem getirdiler. Eğitim sistemimiz tamamen mahvoldu. Sovyet eğitim sistemini geliştirerek, kendi

milliliğimize uygunlaştırarak daha kaliteli bir sistem oluşturmak yerine, kimliğimize uymayan bir sistem getirildi. Kaç yıllık öğretmenim ben bile bu sistemin hala ne olduğunu anlayamıyorum. Yeni gelen öğretmenler bu sisteme uygun üniversite eğitimi bile almıyorlar” şeklinde sorunun temelinde eğitim sisteminin yattığını belirtmiştir. Ö101 sorunu “Kurikulum adıyla bir eğitim sistemi olmaz. Zaten tercümesi müfredat demektir. Ancak bizde oluyor. Sisteme uygun kitaplar hazırlandı gibi ama tamamen hatalarla doludur. Yeni ders ve kitaplar getirildi, öğretmen bile anlayamıyor. Zaten üniversiteden nitelikli öğretmen yetişip gelmiyor. Bu eğitim sistemi gençlerimizi cahil yapacaktır” biçimde yorumlayarak sistemdeki sorunları hataları ile birlikte açıklamıştır.

Öğretmenlerin 9’u eğitim sisteminde karşılaşılan sorunlardan bir diğerinin kitapların öğrencilerin yaşına uygun hazırlanmaması sorunu olduğunu belirtmiştir. Ö88 sorunu “Dördüncü sınıf Azerbaycan dili kitabında etik değer ve ilkelerden yoksun ödevler vardır. Öğrenci buradan bilgi yok topluma zarar verecek küfürleri öğreniyor” şeklinde belirtmiştir. Ö94 probleme ilişkin durumu “Altıncı sınıf matematik kitabında sayılardan çok cümleler vardır. Hatta bunlar zorluk derecesine göre üniversite düzeyine uygun ödevleri olan kitaplardır. Öğrenciye 45 dakika içinde bunu anlatmak çok zordur. Konuların çok olması nedeniyle de bir konunun üzerinde çok duramıyorum” biçiminde kaleme almıştır. Ö106 “sınıf öğretmeniyim. İkinci sınıf öğrencilere Ana dili öğretmeden Rusça eğitimi vermek zorunda kalıyorum. Çünkü bu sınıfta işlenmeli ve yabancı dil öğrenmelidir. Ne ders ne de kitap kesinlikle 7-8 yaş için uygun değildir” şeklinde ifade etmiştir.

Öğretmenlerin, Azerbaycan eğitim sistemindeki sorunlara ilişkin yukarıda ifade edilen görüşlerinin yanı sıra; kitapların ders içeriğini anlatmada yetersiz kalması, ders konularının günlük hayatla bağlantılı olmaması, öğretmen-öğrenci ilişkisindeki sorunlar, işe alımlarda kayırmacılık yapılması, okul-aile ilişkilerinde yaşanan sorunlar, veli-öğrenci ilişkisinden doğan sorunlar, öğrencilerin aşırı internet kullanımı, öğretmenlerin sosyal medya kullanımına çok zaman harcaması, ders saatlerinin az olması vb. şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Tartışma

Araştırma bulgularına göre, öğretmenlerin Azerbaycan eğitim sistemine ilişkin olarak belirttikleri sorunlar; eğitim-öğretim kaynaklarının yetersizliği, okulun donanımsal, fiziki (bina, yapı) yetersizliği, öğretmen maaşlarının az olması, öğrencilerin öğretim sürecine ilgisinin azalması, öğrenci kazanımını ölçme yönteminin eksikliği, öğretmen niteliğinin düşük olması, uygulanan eğitim programının kendisinden doğan problemleri, dersin kapsam olarak öğrenci yaşına uygun hazırlanmaması olarak ifade edilmiştir. Elde edilen bu sorunlar Lepisto (2004), Slova, Johnson ve Heyneman (2007), Mammadov (2008) ve Ulaş (2007) çalışmaları ile örtüşmektedir. Reform sonrası programların uygulanmasına karşın bu sorunların hala devam etmesi yeni müfredat uygulamasını da sorgulatmaktadır. Çünkü çalışmada belirtilen sorunların bir birileri ile ilişkili olması, hatta iç içe geçmesi hangisinin neden, hangisinin sonuç olduğunun kestirilmesi oldukça güç görünmektedir. Örneğin en önemli olarak görülen dersin kapsam olarak öğrenci yaşına uygun hazırlanmaması, yine önemli sorunlar arasında görülen öğrencilerin öğretim sürecine ilgisinin azalmasının var oluşu nedenidir. Aynı zamanda öğretmen maaşlarının az olması, okulun donanımsal, fiziki yetersizliği, eğitim-öğretim kaynaklarının yetersizliği, işe alımlarda kayırmacılık yapılması, nitelikli öğretmenlere değer verilmemesi, hizmet içi eğitimlerin düzenlenmemesi gibi sorunlar nedeniyle öğretmen niteliğinin düşük olması bu sorunların nedeni ya da sonucu olabilmektedir.

Öğretmen maaşlarının düşük olması bu mesleğe yönelmede ve mesleği cazip hale getirmedi engel teşkil etmektedir. Johnson’un (2004) çalışmasında belirttiği gibi finansal kaynaklar gerekli kurumlarca belirlenen hedefler doğrultusunda harcanamaması öğretmen maaşlarının düşük olmasını açıklamaktadır. Nitekim 2016 yılından 2017 yılına doğru öğrenci sayılarında 58438 kişi artış olmasına rağmen 2016 yılında toplam öğretmen sayısı 157018 kişi

iken, 2017 yılında öğretmen sayı 155940 kişiye gerilemiştir. Bu da okulların kapanmasına neden olmaktadır. Yine aynı yıllara göre örgün eğitim veren okul sayısı 2016’de 4452 iken 2017 yılında 4438 olmuştur (Azerbaycan Devlet İstatistik Kurumu, 2018).

Araştırmaya katılan öğretmenlere göre, Azerbaycan eğitim sisteminin önemli görülen sorunlardan diğeri fiziki ve donanımsal yetersizlikler, eğitim-öğretim kaynaklarının yetersizliği, okulun donanımsal, fiziki (bina, yapı) yetersizliği, sınıfın fiziki donanımının yetersiz olması, eğitim teknolojilerinin yetersiz olması, elektron kaynaklarının az olmasıdır. Bu sorunlar eğitim harcamaları adıyla bütçeden gereksiz harcamaların yapılması olarak belirtilen diğere sorunun çıkış noktası olabilmektedir. Ayrıca bu sorunu hem finansal hem de ezberci eğitimle birlikte ele almak gerekmektedir. Çünkü donanımsal yetersizlik öğrencinin eğitim alma düzeyini de etkilemektedir. Bu nedendir ki, öğretmenler, öğrencilerin öğretim sürecine ilgisinin azalması, öğrencilerin aşırı internet kullanımı, derslerin pratik uygulamalarının olmaması, öğrencilerin derslere olan devamsızlığının çoğalması, eğitim programının toplumsal ihtiyaç doğrultusunda planlanmaması, öğrencileri okul kurallarına uymaması, kız çocukların eğitimden uzaklaştırılması, klasik eserlerin okunmaması, konuların öğrencilerin ilgisini çekecek şekilde ele alınmaması, öğretim yılının uzun olması gibi sorunları da belirtmiştir. Bu finansal kaynak ile eğitimsel niteliğin karşılıklı ilişkisini ortaya koymaktadır.

Finansal sorun, Azerbaycan eğitim sisteminin aşırı merkezi yönetim şekline sahip olmasından da kaynaklanmaktadır. Azerbaycan Cumhuriyeti’nde eğitim harcamalarının neredeyse tamamı kamu kaynakları ile finanse edilmektedir. Okulların harcama kalemleri bile merkez örgütlerince belirlenmektedir. Dolayısıyla okulların kendi olanakları ile kısmi iyileşmeler olsa bile eğitime ayrılan kaynaklar artırılmadıkça okulların fiziki yetersizliklerinin ve donanım gereksinimlerinin azalması güç görülmektedir. Azerbaycan Eğitim Bakanlığının bütçesinin kamu harcamaları içindeki oranı 2005 yılında 1,3% iken 2017 yılında 0,6% olmuştur (Azerbaycan Devlet İstatistik Kurumu, 2018). Bu durum kamu harcamaları içerisinde eğitime ayrılan payın azaldığını göstermektedir.

Azerbaycan eğitim sisteminin en temel sorunlarından biri de eğitimde fırsat eşitsizliğidir. Aynı zamanda kızların okuldan uzaklaşması eğitimde cinsiyet açısından fırsat eşitsizliğini artırmaktadır (UNICEF, 2013). Abaslı’nın (2018) Azerbaycan’da erken evlilik üzerine yaptığı araştırmada 1999-yılında 18 yaş altı evlenen kızların sayısı 2649 iken 2011 yılında bu rakam 5138’e yükselmiştir. Kızların erken yaşta evlenmesi yine eğitimle ilgili bir sorun olarak değerlendirilebilir. Anne-babanın eğitim seviyesi çocuğun okula yönelmesi sürecinde büyük önem arz etmekte ve eğitim seviyesi yüksek olan ailede büyüyen çocukların eğitimlerini devam ettirme şansının daha fazla olması bilinen bir gerçektir (Abaslı, 2018). Aynı zamanda, eğitime erişim konusundaki eşitsizliği çözüme adına çeşitli çabalar da bulunmaktadır. Eğitime erişimdeki eşitsizliğin çözülmesi politika yapımcılar tarafından öncelikli bir sorun olarak ele alınmıştır. Ancak, “Sabah Grupları” diye yeni yaklaşım benimsenmiş ve yetenekli ve başarılı öğrenciler bu eğitim sistemine alınmıştır. Ayrıca en nitelikli öğretmenler de bu okullarda ders vermesi için seçilmiştir. Bu da ekonomik ve kültürel olarak avantajlı ailelerin çocukları, bu avantajları mevcut eğitim sistemi sayesinde artırarak kullanmaktadır. Sosyo-ekonomik olarak düşük gelirli aileler ise bu eğitime erişememektedir. Kırsal kesimdeki öğrencilerin ise böyle bir eğitime ulaşımı neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Bu nedendir ki, 2016 ve 2017 yılında her bin kişiden mezun olan üniversiteli sayısı 38 olarak kalmıştır (Azerbaycan Devlet İstatistik Kurumu, 2018).

Bunun dışında kitapların derslerin içeriğini anlatmada yetersiz kalması, ders konularının günlük hayatla bağlantılı olmaması, öğretmen-öğrenci ilişkisindeki sorunlar, okul-aile ilişkilerinde yaşanan sorunlar, veli-öğrenci ilişkisinden doğan sorunlar, öğretmenlerin sosyal medya kullanımına çok zaman harcaması, ders saatlerinin az olması, ders kitaplarında bilimsel hataların olması, derslerin pratik uygulamalarının olmaması, kitaplarda konulara ilişkin ödevlerin miktarındaki eksiklikler, eğitim programının toplumsal ihtiyaç doğrultusunda

planlanmaması, aile içi sorunları öğrencilere yansıtılması, klasik eserlerin okunmaması, ders konularında sıralama hatasının olması, ilkokullarda sınav uygulamasının olması, rehber öğretmenlerinin olmaması, öğretmenlerin mesleki yetersiz yetiştirilmesi, öğretim yılının uzun olması sorunlarıdır. Öğretmenlerin ifade ettikleri bu sorunlar Mammadov (2008) ve Ulaş (2007) tarafından yapılan çalışmalarında görmek mümkündür. İlgili çalışmaların on yılı aşkın süre önce yapılmasına rağmen bu sorunların devam etmesi Lepisto'nun (2004) ifade ettiği gibi, yönetimin bu konudaki siyasi isteksizliği ile açıklanabilir. Nitekim eğitimin kalitesi açısından bu sorunlar da en az yukarıda tartışılan sorunlar kadar önemli sorunlardır.

Bilgi çağının yaşandığı günümüzde yeniliklerin ömrü de kısa olmaktadır. Toplumlar eğitim sistemlerini gelişen ve değişen duruma ayak uyduracak şekilde planlamak ve nitelik üzerine yoğunlaşmaktadırlar. Bu nedendir ki, eğitim üzerine yapılacak araştırmaları daim güncelliğini korumakta ve var olan sorunları ortaya çıkararak politika üreticilere çözüm önerileri geliştirmek önem arz etmektedir. Azerbaycan'daki eğitim sistemi sorunlarını durum analizi çerçevesinde ele alan bu çalışmada var olan sorunlar öğretmenlerin görüşleri esasında belirlenmiştir. Elde edilen bulgulara esasen bağımsızlığın ilk yıllarından itibaren var olan sorunların büyük bir kısmının hala devam ettiği görülmektedir. Bu da 21. yüzyılın ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikli beşerî sermayeye sahip olmanın yolunu engellemektedir.

Öğretmen görüşleri esasında belirlenen sorunların çözümü için bazı politikalar da uygulanmaktadır. Öğretmen niteliğinin geliştirilmesi amacıyla öğretmenlerin alan bilgileri belirli dönemler itibariyle mesleki bilgi sınavları ile (Tahsil Nazırlığı, 2016) ölçülmekte ve bu sınav sonucuna bağlı olarak maaşları belirlenmektedir. Aynı zamanda 2019 yılından itibaren üniversitelere geçiş sınavı iki aşamalı olarak uygulanacaktır. Bu uygulamaya göre okul bitirme sınavı ilk aşama, üniversiteye geçiş sınavı ikinci aşamadır. Daha önce 700 puan üzerinden sadece üniversiteye geçiş sınavı uygulanırken şimdi okul bitirme sınavı 300 puan, üniversiteye geçiş puanı 400 olacak şekilde hesaplanacak ve üniversiteyi bu puanların toplamı üzerinden kazanacaklardır. Bu sınavda test sorularının yanı sıra ilk aşamada açık uçlu sorular uygulayarak öğrencinin ezber dayalı bilgileri değil öğrenim durumu ölçülmesi hedeflenmektedir (Devlet İmtahan Merkezi, 2019). Bu uygulama ile öğretmenler hem kendi üzerlerinde daha fazla çalışma sorumluluğu hissedecek hem de öğrencilerin ezber dayalı eğitimleri yerine bilgi edinme üzerine yoğunlaşması sağlanacaktır. Diğer bir gelişme de Devlet Sınav Merkezi (DİM) okullarda uygulanan sınavlar için soru bankasını öğretmenlerden gelen sorular esasında kurgulamaktadır. Bu da hazırlanan soruların eğitim öğretim faaliyeti dışında olan kişilerden değil gerçekten eğitimle uğraşan kişiler tarafından sağlanmasının bir göstergesidir. Okul müdürlerinin gelişimi için hukuk, maliye ve okul yönetimi gibi alanlarda Bakanlık tarafından gerçekleştirilen sertifika programlarına katılması zorunlu hale getirilmiştir. Bunun idari yetersizliğin azalmasında etkili olacağı düşünülmektedir.

Sonuç

Bir ulusun yaşaması, onun kültür ve geleneklerini gelecek nesillere aktarması ve sosyo-ekonomik olarak refaha ulaşması nitelikli eğitimi ile direkt ilişkilidir. Bu nedenle bir ülkenin eğitim üzerine yapılan çalışmalar güncelliğini korumakta ve yeni plan, program ve politikaların oluşturulmasına ışık tutmaktadır.

1991 yılında bağımsızlığını kazanan Azerbaycan Cumhuriyeti eğitimde reform üzerine odaklanmıştır. Ancak yapısal geçiş süreci ve ekonomik istikrarsızlıklar reformun önünde büyük engel teşkil etmekteydi. Buna rağmen Dünya Bankası'ndan sağlanan destek ile çalışmalar yürütülmeye başlanmıştır. Çalışmanın literatür kısmında yer alan çalışmalar reform öncesi durumun finans, donanımsal yetersizlikler, yolsuzluk ve öğretmen meslek bilgisi yetersizliği olduğunu göstermiştir. Fakat alan yazın incelemelerinde bağımsızlık sonrası Azerbaycan Cumhuriyetinde eğitim sisteminin sorunlarına odaklanan ve var olan sorunların öğretmen perspektifinden değerlendirildiği araştırma bulgularına rastlanmamıştır. Dolayısıyla bu

çalışmadan elde edilen bulguların alan yazındaki boşluğu kısmen de olsa dolduracağı ve konuyla ilgili ilerideki süreçlerde araştırma yapmayı hedefleyen araştırmacılara kaynak olacağı ve ışık tutacağı umulmaktadır. Aynı zamanda ifade edilmelidir ki, öğretmenler eğitim sisteminin en önemli paydaşlarındandır. Eğitim sisteminde büyük önem arz eden öğretmenlerin bakış açısından bakarak eğitim sisteminin sorunlarına yönelik daha sağlıklı ve gerçeği yansıtan değerlendirmelerin alınabileceği düşünülmektedir.

Öneriler

Elde edilen bulgular ve var olan çözüm programlarına rağmen Azerbaycan eğitim sisteminde bir plansızlığın hala var olduğu söylenebilir. Bu plansızlığa karşı, uygulayıcılar, eğitimin niteliğinin artırılması için okul terklerinin azaltılması, öğretmen yetiştirme politikalarına öncelik verilmesi, kamu harcamaları içerisinde eğitimin payının artırılması ve doğru şekilde kullanılmasının sağlanması, teftiş sisteminin geliştirilmesi gibi hedeflere yer vermelidirler. Özellikle dezavantajlı gruplar olarak ifade edilen kız çocuklarının, yoksulların, kırsal bölgelerdeki çocukların eğitime erişimdeki engellerin olabildiğince azaltılması için önlemler alınmalıdır. Bu önlemler gerçekte sosyal devlet olmanın da bir koşuludur. Bunun yanında özellikle öğretmen yetiştirme konusundaki uygulamaların gözden geçirilmesi ve sık değiştirilen uygulamalar yerine geleneği olan ve kurumsallaşmış uygulamaların yapılması gerekmektedir. Aynı zamanda idari yetersizliklerin ortadan kaldırılması için okul yöneticilerine özerklik verilmesi ve yüksek lisans zorunluluğu getirilebilir.

Gelecekte bu konuda yapılacak çalışmalar için bazı önerilerde bulunulabilir. Bunlar; var olan durumu ortaya koymaya çalışan bu çalışmadan elde edilen bulguların sebep sonuç ilişkisi araştırılarak sorunun kaynağına ulaşılması için çözüm öneriler getirilebilir. Eğitimde var olan sorunların öğrenciler ve ebeveynler gözüyle araştırılması ve bu çalışmadan elde edilen bulgular ile karşılaştırılması önerilebilir. Bu çalışmadan elde edilen bulgular ayrı ayrılıkta ele alınarak derinlemesine çalışmalar yapılabilir. Örneğin okul yöneticilerinin idari yetersizlikleri ele alınarak yöneticilerden elde edilecek veriler çerçevesinde okul içi sorunların hızlı ve etkili çözüme kavuşturulması yolları belirlenebilir. Son olarak benzer çalışmaların farklı bölgeleri kapsayacak şekilde yapılması önerilebilir.

Kaynakça

- Abaslı, K. (2018). Sağlıklı bir yaşam için erken nikahlara son. *Üç Çizgi Dergisi*, 2(4), 11-14.
- Ağamaliyev, R. (1999). Azerbaycan Cumhuriyeti eğitim sistemi. *Milli Eğitim Dergisi*, 144. http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/144/icindekiler.html, erişim tarihi 08.04.2017.
- Aliyeva, S. (2015). Образование в Азербайджане: Реформы и социальные проблемы” [Azerbaycan’da eğitim: Reform ve sosyal sorunlar], *Актуальные Проблемы Социологии Молодежи, Культуры, Образования и Управления: Материалы Международной Конференции*. 28 Февраля Екатеринбург: УрФУ, С.III, s. 9-14.
- Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası. (1995). <http://www.president.az/azerbaijan/constitution>, erişim tarihi 08.04.2017.
- Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Alanında Reform Programı. (1999). <http://www.e-qanun.az/framework/5363>, erişim tarihi 08.04.2017.
- Azerbaycan Cumhuriyeti Tahsil Nazırlığı. (2016). *Müəllimlərin bilik və bacarıqlarının diaqnostik qiymətləndirilməsi* [Öğretmenlerin alan ve meslek bilgisinin değerlendirilmesi], <http://www.edu.gov.az/upload/file/teqdimat/2016/01.pdf>, erişim tarihi 24.04.2019.
- Azerbaycan Devlet İstatistik Kurumu, (2018), *Azerbaycan’da eğitim, bilim ve medeniyet: İstatistik mecmua*. <http://www.stat.gov.az>, erişim tarihi 20.12.2018.
- Christensen, L. B., Johnson, R. B., & Turner, L. A. (2015). Araştırma yöntemleri: Desen ve analiz (Çev. Ed. A. Aypay). Ankara: Anı Yayıncılık.
- DİM. (2019). *Dövlət imtahan mərkəzi 2019/2020-ci tədris ili üçün Azərbaycan Respublikasının Ali təhsil müəssisələrinə tələbə qəbulu elan edir* [Devlet sınav merkezi 2019-2020 eğitim yılı için Azerbaycan Cumhuriyeti lisans ve ön lisans kurumlarına öğrenci kabulü ilanı], <http://eservices.dim.gov.az/erizebak/erize/>, erişim tarihi 24.04.2019.
- Gezenferoğlu, M. (2010). <http://www.anl.az/down/meqale/xalqqazeti/2010/iyun/125308.html>, erişim tarihi 08.04.2017.
- İsgenderov, A. (2015). Azerbaycan Halk Cumhuriyeti - Doğuda ilk Demokratik Cumhuriyet. *Halk Gazetesi* 113.
- Johnson, M. S. (2004). Trends in secular educational development in Azerbaijan and Central Asia: Implications for social stability and regional security. *NBR Analysis*, 15(5), 7-56.
- Lepisto, E. J. (2004). *Educational trends in Azerbaijan* (Unpublished Country Study Prepared for NBR Central Asia Education Study 2003-2004). Seattle, Wash. The National Bureau of Asian Research.
- Lepisto, E., & Kazimzade, E. (2008). Coercion or compulsion? Rationales behind informal payments for education in Azerbaijan. *European Education*, XL(4), 70-92. doi: 10.2763/EUE1066-4934400404.
- Mammadov, J. (2008). *Bağımsızlık sonrası Azerbaycan Eğitim sistemindeki değişim ve gelişmeler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Merdanov, M. (2003). *Restructuring Azerbaijan’s educational system*. http://azer.com/aiweb/categories/magazine/74_folder/74.articles/74_education.html, erişim tarihi 24.09.2019.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. London: Sage Publications.
- Oğan, S. (1992). *Azerbaycan iktisadi dünyası*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Paşayev, E., & RÜSTEMOV, F. (2007), *Pedagoji: Yeni ders kitabı*. Bakü: Nurlan.
- Silova, I., Johnson, M. S., & Heyneman, S. P. (2007). Education and the crisis of social cohesion in Azerbaijan and Central Asia. *Comparative Education Review*, LI(2), 159-180. doi: 10.1086/512022.

- Tahsil Hakkında Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu. (2009). <http://edu.gov.az/az/page/72/302>, erişim tarihi 08.04.2017.
- Topuz, B. (2011). Historical development of Azeri Education system and the effects of the private Azerbaijani-Turkish schools. *Journal of Educational and Social Research*, 1(5), 11-20.
- Ulaş, Ş. (2007). *Türkiye-Azerbaycan eğitim sistemleri ve eğitim ilişkileri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- UNESCO. (1997). *Technical and vocational education in Azerbaijan* (Documnet Nr Ed/IUG/013). Berlin: UNESCO.
- UNICEF. (2001). Reaching the last few: Girls' education in Azerbaijan, https://www.unicef.org/evaldatabase/files/AZE_01-003.pdf, erişim tarihi 24.04.2019.
- UNICEF. (2013). *Out of the box: A formative evaluation of active learning policy and practice: Final report of UNICEF Azerbaijan*. Saint Paul, MN: Miske Witt & Associates.
- WB. (2017). Azerbaijan - EDUC SECT DEVT 2, <http://documents.worldbank.org/curated/en/260051497975564590/pdf/ICRR-Disclosable-P102117-06-20-2017-1497975540379.pdf>, erişim tarihi 24.04.2019.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zulfugarov, S., Nagiyeva, T., Efendiyev, T., Abbaslı, F., & Sadıgzade, O. (2007). *The state of youth in Azerbaijan: Summary of analytical report*. Moscow: UNESCO.
- http://www.azerbajjans.com/content_531_az.html, erişim tarihi 08.04.2017.

EXTENDED SUMMARY

Today, it is accepted that education is a strategically important field of activity in Azerbaijan, which is effective in the development of society and the state in general and which forms the basis of development. In the Republic of Azerbaijan, the educational system is secular as well as democratic. National and international values form the basis of the education system (Ağamaliyev, 1999). In Article 4 of the “Law of the Republic of Azerbaijan on Education”, the general objectives of education are as follows; To educate citizens and individuals who understand their responsibility to the Azerbaijani state; respect the national traditions and democratic principles of the people; respect for human rights and freedoms, and are loyal to the ideas of patriotism and Azerbaijanis; to prepare modern thoughtful and competing expert staff that protect and develop national spiritual and universal values, are able to evaluate enterprises and innovations with a broad world view, and possess theoretical and practical knowledge; systematic knowledge, skills and habits to be adopted and to increase the residency, education, social life, and to prepare for efficient labor activity (Tahsil Hakkında Azərbaycan Cumhuriyeti Kanunu, 2009).

The system of education of the Republic of Azerbaijan after independence was regulated by the “Law No. 324 on Education of the Republic of Azerbaijan” adopted in 1992. This law was reformed with the decree 833-IIIQ of the President of Azerbaijan on 19 June 2009. Today, the system of education in Azerbaijan is a large system consisting of approximately 4438 schools, 155940 teachers and 1520186 students (Azərbaycan Devlet İstatistik Kurumu, 2018). Although various arrangements have been made to improve this system, to eliminate existing deficiencies and to solve problems, it can be said that the problems still persist in the system of education. In this study, it was aimed to reveal teachers’ opinions about the problems that exist in the system of education of the country after independence.

The study has been shaped with the case approach which is one of the qualitative research methods. Maximum diversity sampling technique was preferred in order to determine the different and specific dimensions of the problems of the system of education. The study group of the research consists of 110 teachers working in Baku, Nakhchivan, Saatly and Sumgayit provinces of Azerbaijan in 2016-2017 academic year. The questionnaire technique was used to collect the data. The survey consists of two parts. In the first part, the demographic information of the participants and the fully structured questions were asked. In the second part, unstructured questions and participants were asked in writing to identify the five most important problems that they see as problems in the system of education of Azerbaijan and to explain them together with their reasons.

According to the perceptions of the teachers participating in the research, the following problems are most common in the education system of Azerbaijan; insufficiency of educational resources, lack of equipment (building, structure) of the school, low teacher salaries, decrease in students' interest in teaching process, lack of method of measuring student achievement, low level of teacher quality, problems arising from the applied education program and failure to prepare the course in accordance with the student age.

Teachers also stated that the books were insufficient in explaining the content of the course, that the subjects were not related to daily life, problems in the teacher-student relationship, nepotism in recruitment, problems in school-family relations, problems arising from the relationship between parents and students, teachers were using excessive internet. stated that they spend a lot of time and lesson hours are less.

Teachers also mentioned problems in teacher-student, school-family and parent-student relationships. In addition, they stated that the hours of education were insufficient, that the books were insufficient to explain the content of the course, that the subjects were not related to daily life, that favoritism was used in recruitment, that the students used excessive internet, and that the teachers spent a lot of time using social media.

It seems quite difficult for the problems mentioned in the study to be related to each other and even to be intertwined. For example, the most important course is not prepared in accordance with the age of the student in scope, again, among the important problems of the students' interest in the teaching process is the reason for the decrease. The financial problem, which is one of the problems mentioned, stems from the fact that the education system in Azerbaijan has an extremely centralized form of government. Therefore, even if there are partial improvements with the opportunities of the schools themselves, it is difficult to decrease the physical deficiencies and hardware requirements of the schools unless the resources allocated to education are increased. When the findings were evaluated as a whole; It can be stated that most of the problems that have existed since the first years of independence still continue. This hinders the way of having qualified human capital that can meet the needs of the 21st century.

Despite the findings and the solution programs available, it can be said that there is still a lack of planning in the education system of Azerbaijan. Against this unplanned implementation, practitioners should include goals such as reducing school drop-outs, prioritizing teacher training policies, increasing the share of education in public expenditures, and improving the inspection system to improve the quality of education. Measures should be taken to reduce barriers to access to education of girls, poor, rural children, particularly disadvantaged groups. These measures are actually a condition of being a social state.